

УДК 334.012:338

DOI: 10.25140/2411-5215-2018-3(15)-90-102

*Олександр Салюк – Кравченко***ЕФЕКТИВНІСТЬ КОРПОРАТИВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВ
ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ***Александр Салюк – Кравченко***ЭФФЕКТИВНОСТЬ КОРПОРАТИВНОГО МЕНЕДЖМЕНТА ПРЕДПРИЯТИЙ
ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ***Oleksandr Saliuk – Kravchenko***EFFICIENCY OF CORPORATE MANAGEMENT OF FOOD INDUSTRY
ENTERPRISES**

У статті узагальнено підходи до ефективності корпоративного менеджменту підприємств харчової промисловості. У процесі дослідження особливостей корпоративного управління підприємств харчової промисловості визначено, що розвиток корпоративних відносин в Україні значною мірою гальмується також на мікрорівні як наслідок надмірної концентрації мажоритарного капіталу, відсутньої або неефективної дивідендної політики, нехтування принципами корпоративного управління. Проблемними питаннями, що потребують поглибленого дослідження та вирішення, є: формування ефективних систем стратегічного і поточного регулювання корпоративних відносин, подолання внутрішніх управлінських конфліктів, створення ефективних механізмів прийняття рішень та розвиток корпоративної культури.

Ключові слова: корпоративне управління; підприємства харчової промисловості; економічна ефективність; корпоративні відносини.

Рис.: 6. Табл.: 4. Бібл.: 7.

В статье обобщены подходы к эффективности корпоративного менеджмента предприятий пищевой промышленности. В процессе исследования особенностей корпоративного управления предприятий пищевой промышленности определено, что развитие корпоративных отношений в Украине в значительной степени тормозится также на микроуровне как следствие чрезмерной концентрации мажоритарного капитала, отсутствующей или неэффективной дивидендной политики, пренебрежение принципами корпоративного управления. Проблемными вопросами, требующими углубленного исследования и решения являются: формирование эффективных систем стратегического и текущего регулирования корпоративных отношений, преодоление внутренних управленческих конфликтов, создание эффективных механизмов принятия решений и развитие корпоративной культуры.

Ключевые слова: корпоративное управление; предприятия пищевой промышленности; экономическая эффективность; корпоративные отношения.

Рис.: 6. Табл.: 4. Библ.: 7.

The article summarizes approaches to the efficiency of corporate management of food industry enterprises. The study of the features of corporate governance of food industry enterprises determined that the development of corporate relations in Ukraine is also significantly inhibited at the micro level as a result of excessive concentration of majority capital, lacking or ineffective dividend policy and neglect of corporate governance principles. The formation of effective systems of strategic and ongoing regulation of corporate relations, overcoming of internal administrative conflicts, formation of effective decision-making mechanisms and development of corporate culture are the issues requiring in-depth research and decision.

Keywords: corporate management; food industry enterprises; economic efficiency; corporate relations.

Fig.: 6. Table: 4. References: 7.

JEL Classification: D23; I66; M11

Постановка проблеми. В умовах глобалізації світової економіки, посилення конкуренції на внутрішньому та зовнішніх ринках, підвищення вимог щодо якості продукції та забезпечення високих стандартів бізнесу зростає необхідність щодо удосконалення не тільки технологічних процесів та модернізації виробництва, а також пошуку найбільш оптимальних організаційних форм управління господарською діяльністю та побудови відповідних їм ефективних систем менеджменту. Зазначене є перевагами, які базуються на досягненні спільних цілей менеджменту за рахунок поглиблення економічних зв'язків, інтеграції капіталів, ресурсів та управлінського потенціалу, що дозволить підвищити рівень конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми регулювання корпоративних відносин суб'єктів господарювання виступають об'єктом дослідження багатьох учених. Серед них В. В. Боковець, Н. Г. Дулиба, І. О. Іртищева, П. М. Купчак, Т. В. Стройко, М. І. Стегней, І. В. Страшинський та інші. Однак вивчення теоретико-методичного та прикладного забез-

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

печення процесів регулювання корпоративних відносин суб'єктів господарювання доводить потребу подальшої систематизації й удосконалення, що у ширшому значенні потрібно розуміти як узагальнення підходів до ефективності корпоративного менеджменту підприємств харчової промисловості.

Формулювання цілей статті. Метою написання статті є узагальнення підходів до ефективності корпоративного менеджменту підприємств харчової промисловості.

Виклад основного матеріалу. В умовах економічної нестабільності та перманентних змін підприємство корпоративного типу власності має свої переваги, до яких Н. Г. Дулиба [3] відносить:

1) мінімізацію фінансових ризиків акціонерів унаслідок обмеження за чинним законодавством їхньої майнової та іншої відповідальності перед кредиторами за наслідками діяльності корпорації, за межами капіталу, інвестованого в акції;

2) додаткові можливості щодо отримання інвестицій;

3) можливість здійснювати підприємницьку діяльність незалежно від складу акціонерів;

4) можливості додаткової мотивації працівників за рахунок участі в прибутках.

Однією із системоутворюючих галузей вітчизняної економіки, що має визначальний вплив на забезпечення економічної, продовольчої та соціальної безпеки, є харчова промисловість. Згідно з дослідженнями П. М. Купчак «харчова промисловість за надходженнями до державного бюджету входить у першу п'ятірку промислових галузей, посідає друге місце (після металургії та оброблення металу) за обсягами випуску продукції у структурі промислового виробництва України і спроможна забезпечити внутрішні потреби в продовольчих товарах, на які припадає понад 60 % особистого споживання матеріальних благ населення» [5, с. 18].

Як і будь-який вид економічної діяльності, харчова промисловість має свої особливості. Як зазначає В. І. Страшинський, «продукція, що виробляється харчовими підприємствами, відноситься до товарів першої необхідності, а тому користується постійним попитом (на харчові продукти витрачається лівова частка бюджетів вітчизняних домогосподарств); галузь має тісні інтеграційні зв'язки із сільським господарством, а отже, підвищення ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств, неможливе без вирішення проблем, які наявні сьогодні у тваринництві та рослинництві; ринок продовольства характеризується значною ємністю, що робить харчову промисловість достатньо привабливою для інвестицій» [7, с. 67].

З огляду на вагоме соціальне та економічне значення харчової промисловості в національній економіці, сконцентруємо наше дослідження на аналізі особливостей корпоративного управління та ефективності корпоративних підприємств саме в цій галузі.

Зважаючи на істотні переваги щодо залучення додаткового капіталу та гнучкості в пристосуванні до змін у зовнішньому середовищі, переважна кількість великих та середніх підприємств харчової промисловості України функціонує у формі корпоративного бізнесу. Основною організаційною формою функціонування підприємств у харчовій галузі є товариства з обмеженою відповідальністю. Згідно з зареєстрованими в державному депозитарії Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [6] кількості підприємств, у 2017 році частка акціонерних товариств харчової промисловості становила близько 8 % та зменшилася порівняно з попередніми періодами на 0,2 %.

У структурі підприємств із виробництва харчової продукції та напоїв значна питома вага належить малим підприємствам із чисельністю працівників до 50 чоловік (80 %). У 2017 році загальна кількість підприємств, основним видом діяльності яких є виробництво харчової продукції, напоїв та тютюнових виробів, становила 5073 підприємства, з яких: великі – 50 одиниць (частка в загальному випуску 47 %), середні – 928 одиниць (47 % загального обсягу продукції харчової промисловості) та малих – 4095 одиниць (6 %).

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Більша частина досліджуваних підприємств (56 % великих, 89 % середніх і 76 % малих) спеціалізувалися на виробництві харчових продуктів. Найбільша кількість підприємств із виробництва напоїв належать до середніх підприємств. За період 2011–2017 років чисельність підприємств, що діють у галузі, суттєво скоротилася. Найшвидшими темпами зменшується кількість великих (-31) та середніх (-344) підприємств. Частково причиною скорочення є виведення зі статистичного обліку підприємств, що розміщені на окупованих територіях. Додатковими поштовхами є реорганізація шляхом фіктивного подрібнення товаровиробників для переходу на спрощену систему оподаткування, скорочення попиту на продукцію та втрата ринку, підвищення конкуренції. Структурно-динамічні зміни щодо основних показників діяльності підприємств харчової промисловості України наведено в табл. 1.

Таблиця 1

*Показники діяльності підприємств харчової промисловості України
з розподілом їх на великі, середні та малі*

Показник	2011	2014	2015	2016	2017	Приріст 2017 до 2011		Приріст 2017 до 2016	
						абсолютний	відносний, %	абсолютний	відносний, %
Кількість суб'єктів підприємницької діяльності, од.									
Великі	81	70	58	51	50	-31,0	-38	-1,0	-2,0
питома вага у структурі, %	1,2	1,3	1,1	1	1	-0,2		0,0	
Середні	1272	981	958	939	928	-344,0	-27	-11,0	-1,2
питома вага у структурі, %	19,4	17,7	17,4	18,4	18,3	-1,1		-0,1	
Малі	5206	4477	4486	4114	4095	-1111,0	-21	-19,0	-0,5
питома вага у структурі, %	79,4	81	81,5	80,6	80,7	1,3		0,1	
Кількість зайнятих працівників, тис. чол.									
Великі	81,6	77	57,3	47,7	42,3	-39,3	-48	-5,4	-11,3
питома вага у структурі, %	22,3	24,7	20,2	17,2	16,2	-6,1		-1,0	
Середні	244,3	201	193,4	195,4	186,2	-58,1	-23	-9,2	-4,7
питома вага у структурі, %	66,6	64,5	68,3	70,3	71,2	4,6		0,9	
Малі	40,9	33,7	32,7	34,6	33,2	-7,7	-18	-1,4	-4
питома вага у структурі, %	11,1	10,8	11,5	12,5	12,7	1,6		0,2	
Обсяги виробництва продукції, тис. грн									
Великі	92 673,4	134 609	151 312	196 617	204 482	111 808	121	7865	4,0
питома вага у структурі, %	49,3	50,4	45,4	46,6	47	-2,1		0,6	
Середні	85 363,8	118 251	159 880	198 172	202 136	116 772	137	3964	2,0
питома вага у структурі, %	45,5	44,2	48	47	47	1,2		-0,3	
Малі	9777,2	14474,1	22106,8	27049,1	26508	16730	171	-541	-2,0
питома вага у структурі, %	5,2	5,4	6,6	6,4	6	0,9		-0,3	

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

У 2017 році порівняно з 2011 чисельність працівників, зайнятих у галузі скоротилася на 104,5 тис. осіб (-27 %), у тому числі за рахунок скорочення великих підприємств на 39,3 тис., середніх – на 58,1 тис. осіб та малих – на 7,7 тис. осіб. Порівнюючи чисельність працівників, задіяних у виробництві харчової продукції з аналогічними показниками у 2016 році, слід зазначити, що протягом 2017 року, як і у попередні періоди, спостерігається їх постійне скорочення.

Разом з цим позитивною тенденцією господарської діяльності аналізованих підприємств є поступове зростання обсягів виробництва та реалізації продукції. Так, за період 2017-2018 років обсяги виробництва продукції підприємствами харчової промисловості збільшилися у середньому на 88 %. Найбільшими темпами зростають обсяги виробництва на середніх підприємствах за рахунок їх більшої мобільності та адаптаційної здатності до зміни ринкових умов.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що незважаючи на очевидні переваги щодо обсягів виробництва, рентабельності, підвищення ефективності використання основних засобів та можливостей щодо залучення додаткового капіталу в харчовій галузі спостерігаються тенденції щодо декорпоратизації бізнесу.

Динаміка обсягів виробництва продукції підприємствами за видом економічної діяльності «виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів» починаючи з 2014 року демонструє порівняно вищі темпи приросту, ніж у загальному по промисловості (рис. 1). Частково це пов'язано зі значним падінням обсягів виробництва в галузі машинобудування і хімічної промисловості внаслідок втрати частини ринків збуту та порівняно стабільним попитом на продукти харчування.

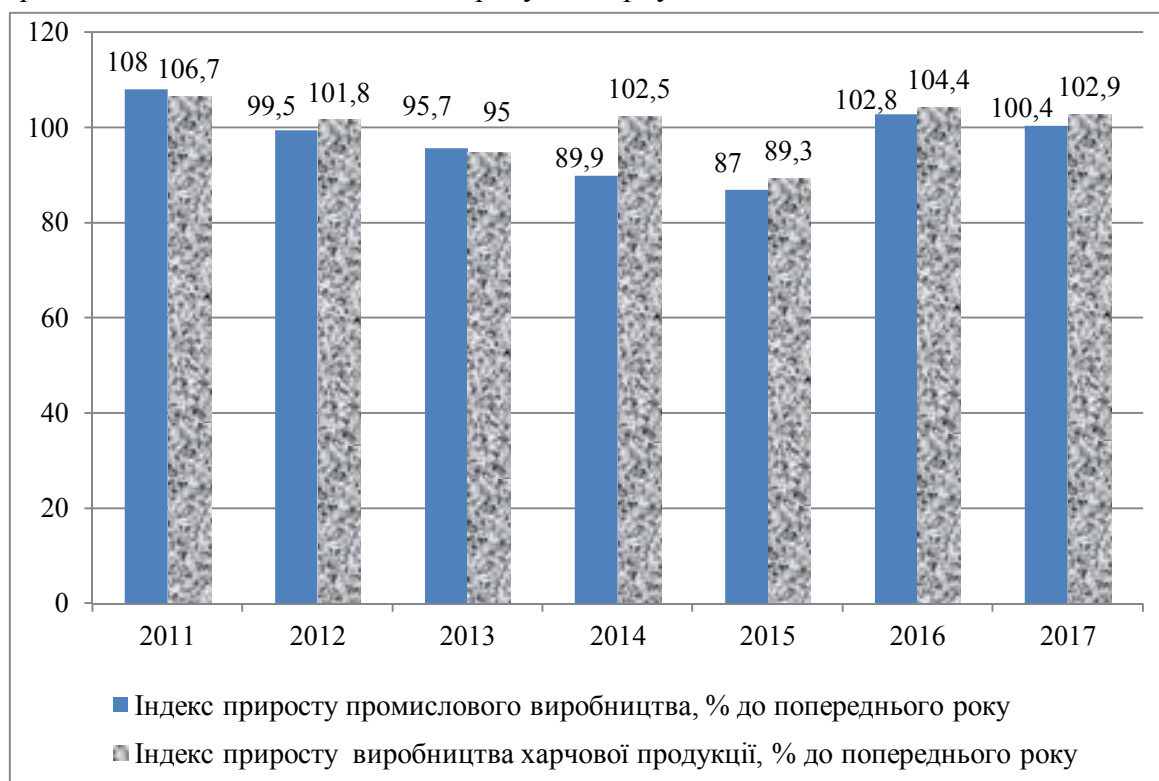

Рис. 1. Порівняльна динаміка приросту обсягів виробництва промислової продукції в Україні

Джерело: Державна служба статистики України: офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Аналізуючи обсяги реалізації продукції у вартісному вираженні, можна констатувати загальне їх зростання за період 2011–2017 років у середньому на 88 % та порівняно з показниками попереднього періоду на 2,9 %. Найбільшими темпами зростали обсяги реалізації олії та тваринних жирів (138,6 %), зокрема за рахунок збільшення їх експортного потенціалу, а також виробництво м'яса та м'ясних продуктів (78,4 %). У 2017 році спостерігається незначне скорочення реалізації продукції м'ясного виробництва (-4 %), перероблення та консервування фруктів і овочів (-7 %) на тлі зростання обсягів реалізації хліба, хлібо-булочних та борошняних виробів (7 %) та молочної продукції (1,3 %). Частково такі тенденції пов'язані зі змінами у структурі споживання продовольчих товарів населенням. У табл. 2 наведено обсяги реалізації продукції підприємств харчової промисловості в розрізі основних видів промислової діяльності.

Таблиця 2

*Обсяги реалізації підприємств харчової промисловості
в розрізі основних видів економічної діяльності*

Види економічної діяльності	2011	2014	2015	2016	2017	2017/ 2011, %	2017/ 2016, %
Обсяги реалізації продукції, млн грн	177 123	234 834	310 260	32 3911	333 305	88,2	2,9
Виробництво м'яса та м'ясних продуктів	27 398	38 350,6	51 936,7	52 559,9	48 880,7	78,4	-7
Перероблення та консервування риби, ракоподібних і молюсків	1987	2036,6	2800,1	2744,1	2634,3	32,5	-4
Перероблення та консервування фруктів і овочів	9309,1	11 544,4	11 936,9	11 578,8	10 768,3	15,7	-7
Виробництво олії та тваринних жирів	40 516	69 352,9	91 267,2	96 378,2	96 667,3	138,6	0,3
Виробництво молочних продуктів	24 325	30 117,4	34 766,9	35 253,6	35 711,9	46,8	1,3
Виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості, крохмалів та крохмальних продуктів	6797,6	7780,6	13 078,4	12 816,8	13 201,3	94,2	3
Виробництво хліба, хлібо-булочних і борошняних виробів	16979	17 404,1	22 148,6	21 262,7	22 774,3	16,5	7
Виробництво інших харчових продуктів	40 933	46 650,8	65 446,8	64 137,9	65 420,6	59,8	2

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>; Промисловість України у 2011-2015 роках: статистичний збірник / Державна служба статистики України, 2016.

Порівняльний аналіз динаміки цін на продукцію харчової промисловості та обсягів виробництва у вартісному вираженні (рис. 2.) показав, що протягом досліджуваного періоду основним джерелом зростання обсягів реалізації продукції є збільшення цін на готову продукцію внаслідок інфляційних процесів, девальвації національної валюти, збільшення цін на енергоносії та підвищення ставок акцизного збору на алкоголь та тютюнові вироби.

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

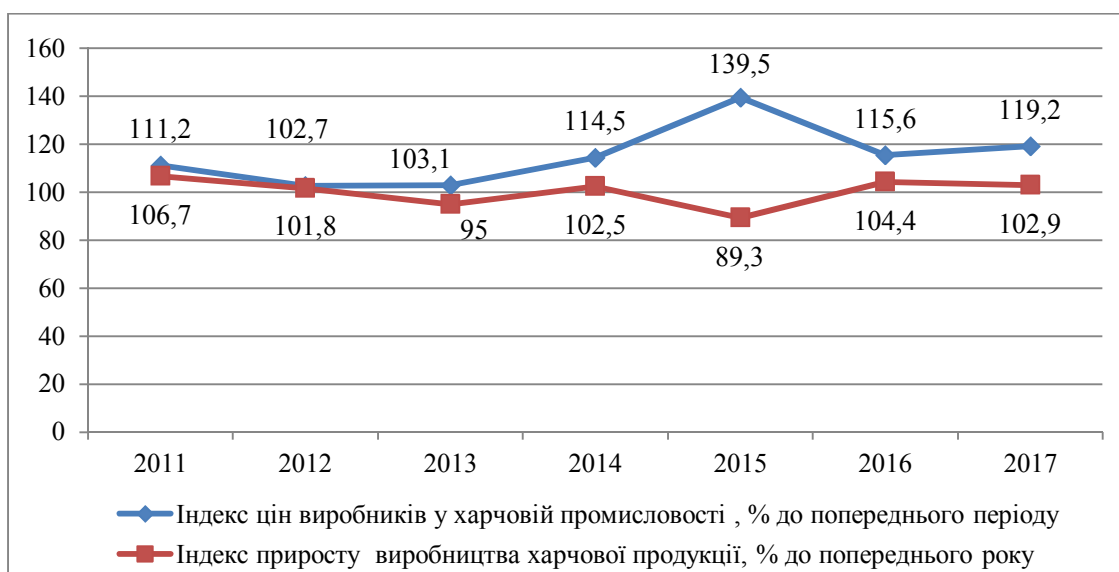

Рис. 2. Динаміка індексів цін та обсягів реалізації продукції підприємств харчової промисловості України

Джерело: Державна служба статистики України: офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Основним джерелом розвитку корпоративних підприємств реального сектору економіки є інвестиції. За період 2011-2017 років в економіку підприємств харчової промисловості вкладено 107,5 млрд грн. Питома вага капітальних вкладень в економіку харчової галузі в загальних капітальних вкладеннях промисловості становить у середньому 15,5%. У динаміці обсяги капітальних інвестицій підприємств харчової промисловості збільшуються. Так, у 2017 році загальний обсяги капітальних інвестицій становив 18 927,6 млн грн, що на 56,9% вище порівняно з 2011 роком, проте на 11% нижче, ніж у попередньому 2016 році. Загальну динаміку обсягів капітальних інвестицій у підприємства харчової промисловості України за період 2011-2017 рр. представлено на рис. 3.

Рис. 3. Динаміка капітальних інвестицій в економіку підприємств харчової промисловості України

Джерело: Державна служба статистики України: офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Найбільші обсяги капітальних інвестицій 21 291 млн грн вкладено у 2016 році, що становило 18,1 % усіх інвестицій у промисловість. Основним напрямком інвестиційних вкладень у 2017 році були інвестиції в машини, обладнання та інвентар (36,6 %) та транспортні засоби (12,8 %), що позитивно вплинуло на зниження ступеня зносу основних засобів з 47,5 до 46,1 %. Основними джерелами (96 %) капітальних інвестицій виступали власні кошти підприємств.

Важливим джерелом залучення капіталу та інноваційних технологій у розвиток харчової промисловості, особливо в умовах поступового переходу до Європейських стандартів якості харчової продукції згідно з умовами асоціації з Європейським Союзом є прямі іноземні інвестиції. Доцільно зазначити, що у структурі надходжень іноземних інвестицій, підприємства харчової промисловості України посідають помітне місце. За період 2011–2017 років, у розвиток галузі залучено прямих іноземних інвестицій на суму 18 095,6 млн дол. США. Частка іноземних інвестицій, що спрямовуються у галузь, зростає й у 2017 році становила 26,2 % прямих інвестицій у промисловість України. Динаміка прямих іноземних інвестицій у підприємства харчової промисловості проілюстрована на рис. 4.

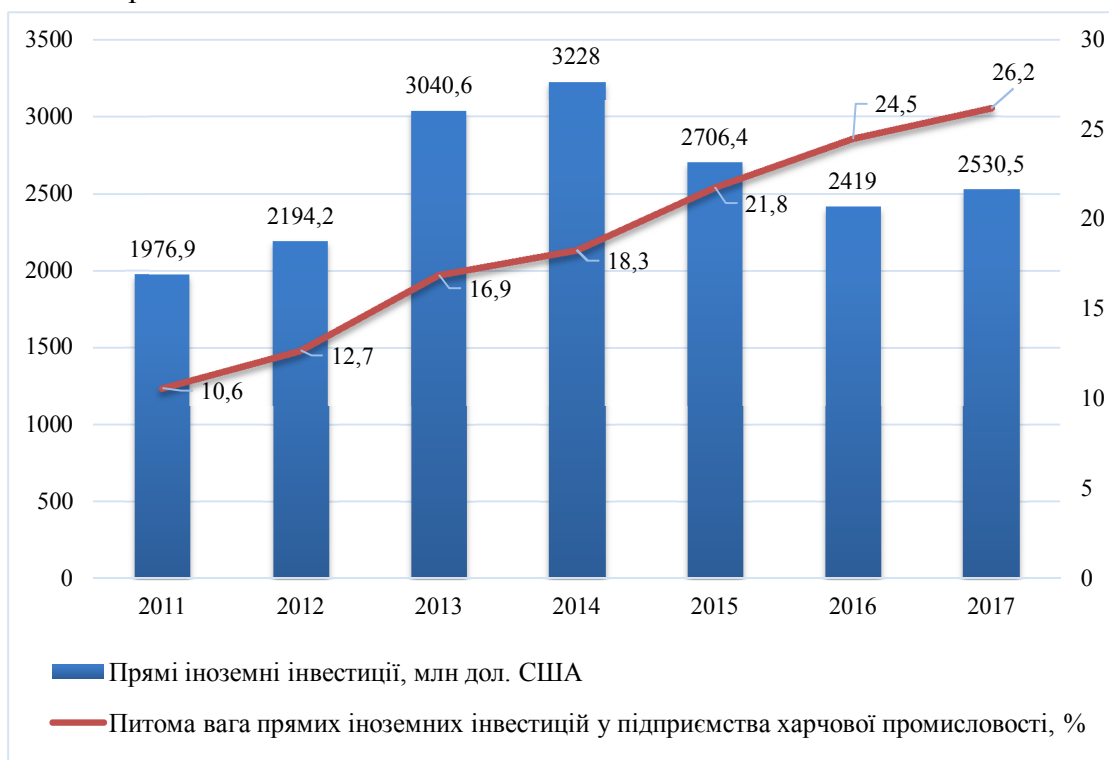

Рис. 4. Динаміка прямих іноземних інвестицій в економіку підприємств харчової промисловості

Джерело: Державна служба статистики України: офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Незважаючи на певне скорочення обсягів прямих інвестицій у 2016 році, у 2017 році спостерігається їх зростання на 111 тис. грн. На нашу думку, суттєвим стимулом для залучення іноземних інвестицій у галузь може стати активізація процесів корпоративізації бізнесу, підвищення ефективності менеджменту підприємств та розміщення акцій на вітчизняному та міжнародному фондовому ринку.

Важливими економічними характеристиками ефективності корпоративного бізнесу є його прибутковість і рентабельність. За даними Державної служби статистики України, за період 2011-2016 років загалом на підприємствах харчової промисловості незалежно від розміру спостерігається негативний фінансовий результат. Розміри загальних

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

збитків по галузі у 2016 році становили 5964,4 млн грн, у тому числі збитки великих підприємств (-4223,3 млн грн), середніх підприємств (-1294,5 млн грн) та малих підприємств (-447,4 млн грн). У табл. 3 наведено фінансові результати підприємств харчової промисловості України з їх розподілом на великі, середні та малі.

Таблиця 3

*Фінансові результати підприємств за видом економічної діяльності
«Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів»*

Період	Фінансовий результат (сальдо), млн грн	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
		у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат, млн грн	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат, млн грн
Великі підприємства					
2010	4226,3	78,9	5705,6	21,1	1479,3
2011	7418	75	8855,8	25	1437,8
2012	11 537,5	81,3	12 213	18,7	675,5
2013	10 291,1	83,1	11 207,2	16,9	916,1
2014	-3944,1	59,4	10 083,3	40,6	14 027,4
2015	-7080,7	57,9	12 271,3	42,1	19 352
2016	-4223,3	60,8	9209,6	39,2	13 432,9
Середні підприємства					
2010	1074,4	64,7	4478,7	35,3	3404,3
2011	-2159,9	59,5	3023,2	40,5	5183,1
2012	-782,0	62,9	3100,4	37,1	3882,4
2013	133,6	64,1	3222,2	35,9	3088,6
2014	-9314,6	57,9	3309,6	42,1	12 624,2
2015	-6715,7	70,8	6440,9	29,2	13 156,6
2016	-1294,5	74,2	8048,9	25,8	9343,4
Малі підприємства					
2010	-401,5	58,9	340,9	41,1	742,4
2011	-485,7	59,2	356,3	40,8	842
2012	-334,3	60,9	395,5	39,1	729,8
2013	-976,8	62,3	387,1	37,7	1363,9
2014	-1464,9	63,5	494,9	36,5	1959,8
2015	-804,1	72,8	955,1	27,2	1759,2
2016	-447,4	70,5	892,8	29,5	1340,2

Джерело: сформовано автором за [2].

Найвищий фінансовий результат (сальдо 11 537,5 млн грн) підприємствами великого бізнесу в харчовій промисловості отримано у 2012 році. За період з 2009 до 2014 року великі корпорації в галузі працювали прибутково. Починаючи з 2014 року обсяги прибутку, як і частка прибуткових підприємств, поступово знижувалася. На кінець 2016 року частка великих підприємств, що є прибутковими, становила всього 60 % проти 83 у 2013 році (рис. 5).

Що стосується середніх підприємств, динаміка валового фінансового результату є нерівномірною – від 1074,4 млн грн прибутку у 2010 році до 9314,6 млн грн збитку у 2014 році. Водночас частка прибуткових середніх підприємств поступово зростала з 59,9 % у 2011 році до 74,2 % у 2016. Малі підприємства галузі протягом 2010–2016 років показували переважно негативний фінансовий результат, проте частка прибуткових підприємств поступово зростала. Проведений аналіз показав, що найбільше, фінансово-економічна криза, що розпочалася із 2014 року, позначилася на діяльності великого бізнесу. Основними каталізаторами цих процесів стали: втрата ринків збуту, філій, постачальників на окупованих територіях і ринку Російської Федерації та зниження обсягів внутрішнього попиту. Великі підприємства є менш гнучкими та мобільними в пристосуванні до змін.

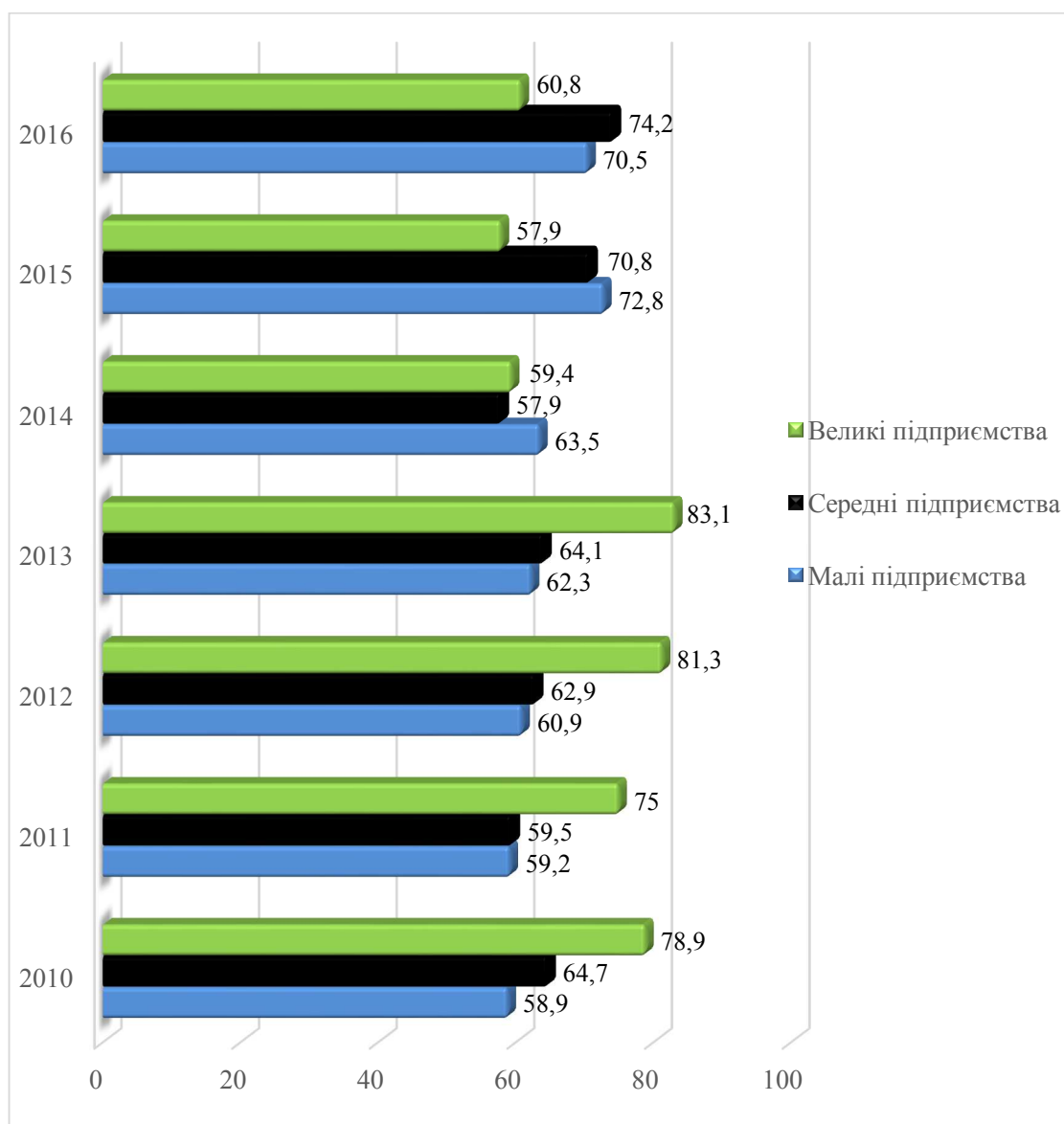

Рис. 5. Динаміка прибутковості підприємств харчової промисловості, %
Джерело: сформовано автором за [2].

Згідно зі статистичними даними діяльність з виробництва харчової продукції загалом є рентабельною. Середня рентабельність операційної діяльності підприємств галузі у 2016 році становила 2,8 %, що на 0,2 % нижче попереднього періоду та на 1,7 % показника 2010 року. Рентабельність загальної діяльності є нижчою (у середньому 2,5 %), однак починаючи з 2014 року загалом по галузі є від'ємною. Динаміка рентабельності підприємств із виробництва харчової продукції, напоїв та тютюнових виробів представлена на рис. 6.

Значне падіння загальної рентабельності підприємств починаючи з 2014 року зумовлене насамперед збільшенням загальних витрат підприємств, зниженням ділової активності та зростанням цін на енергоресурси. Проте, як показали результати дослідження, значний вплив на розвиток на фінансові результати корпоративних структур в економіці здійснюють макроекономічні чинники. У зв'язку з цим оцінювання ефективності розвитку корпоративних відносин потребує належної оцінки та аналізу впливу макроекономічного регулювання.

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

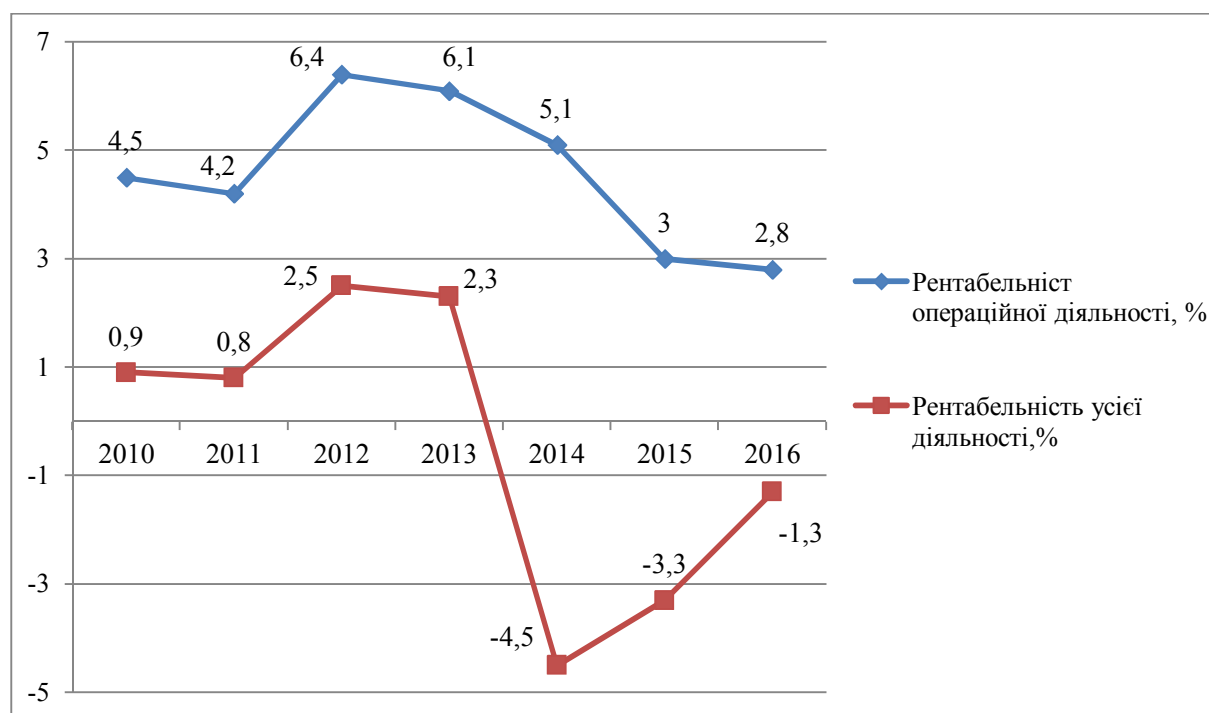

Рис. 6. Рентабельність підприємств харчової промисловості України

Джерело: сформовано автором за [2].

Важливим аспектом ефективності розвитку корпоративних відносин на макrorівні є організація управління корпорацією, що умовно поділяється на 3 групи: оптимальність організаційних структур, що дозволяють повною мірою забезпечити баланс інтересів акціонерів, менеджменту та зовнішніх зацікавлених груп, ефективність поточного та стратегічного менеджменту та рівень корпоративних ризиків. Як зазначає В. В. Боковець, «цілями корпоративного управління є підвищення ефективності функціонування корпорації і створення балансу інтересів зацікавлених сторін. Досягнення цих двох цілей стимулює добробут і розвиток суспільства, створює і підтримує ділове середовище, максимізує прибуток і прибутковість інвестицій, забезпечує довгостроковий ріст продуктивності» [1, с. 329].

Загальновизнаними економічними індикаторами, що визначають ефективність корпоративного менеджменту та суттєво впливають на ринкові капіталізацію акціонерного товариства є динаміка його прибутковості, фінансової стійкості та ліквідності. Оцінювання економічної ефективності діяльності корпоративних підприємств на макrorівні здійснювалося на базі фінансової звітності публічних акціонерних товариств, основним видом діяльності яких згідно з КВЕД 2010 є виробництво харчової продукції, напоїв та тютюнових виробів.

Усі досліджувані підприємства за організаційною формою є публічними акціонерними товариствами. Підприємства розміщені в Причорноморському регіоні та мають додаткові конкурентні переваги, а саме: доступ до сировини, що переробляється на готову продукцію (постачальниками виступають передусім місцеві селянські господарства та сільськогосподарські підприємства регіону), відомі торговельні марки, відносно тривале функціонування в галузі з виробництва харчової продукції. Особливістю проведення процесів корпоратизації на досліджуваних підприємствах, як і більшості акціонерних товариств, була реорганізація державної форми власності у 1996–2001 роках, внаслідок якої з державних та комунальних підприємств створено акціонерні товариства відкритого та закритого типу. Спільними рисами підприємств є значна концентрація мажоритарної власності від 68 % (ПАТ «Веселинівський завод сухого знежиреного молока») до 98 %

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

(ПАТ «Баштанський сирзавод»). Нині підприємства зареєстровані на Українській фондовій біржі та в державному депозитарію Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. Проте жодне з досліджених підприємств на сьогодні не пройшло процедуру лістингу та не здійснювало емісії акцій впродовж останніх трьох років. У структурі власників відсутні держава, банківські установи та зовнішні інвестори. Усі перелічені підприємства відносяться до середніх (до 50 осіб) та великих (понад 250 осіб).

Узагальнюючими показниками економічної ефективності господарської діяльності корпоративних підприємств є прибуток та рентабельність. Досліджуючи динаміку фінансових результатів підприємств досліджуваної сукупності можна зазначити, що загалом на підприємствах репрезентуються загальні тенденції, характерні для підприємств харчової промисловості. Так, у 2015 році внаслідок різкого загострення економічної кризи, значної девальвації національної валюти та втрати частини ринків збуту, 3 з 5 досліджуваних підприємств отримали збиток. Починаючи з 2016 року за рахунок певних адаптаційних заходів (серед яких реструктуризація, скорочення виробничих потужностей, чисельності працюючих та переорієнтації на внутрішній ринок) підприємства вийшли на беззбитковий рівень. Загальні показники господарської діяльності досліджених підприємств наведено в табл. 4.

Таблиця 4

Показники економічної ефективності функціонування корпоративних підприємств досліджуваної сукупності

Період	ПАТ «Енні Фудс»	ПАТ Іванівський маслозавод	ПАТ «Веселівський завод сухого знежиреного молока»	ПАТ «Баштанський сирзавод»	ПАТ «Первомайський молочноконсервний комбінат»
Виручка від реалізації продукції, тис. грн					
2015	18873	32899	126002	581527	349319
2016	16513	27776	135207	664735	345568
2017	14688	27848	211888	846917	545585
Приріст 2017 / 2015, %	-22,17	-15,35	68,16	45,64	56,19
Чистий прибуток, тис. грн					
2015	5503	-128	-2860	-28788	8989
2016	1844	58	1213	43926	496
2017	1421	254	8281	46607	903
Приріст 2017 до 2015, %	-74,18	150,39	134,54	161,77	-89,95
Рентабельність операційної діяльності, %					
2015	9,01	0,39	2,43	4,95	2,57
2016	-22,17	2,64	0,90	6,61	0,14
2017	-2,76	0,91	3,91	5,50	0,17
Приріст 2017 до 2015, %	-11,77	0,52	1,48	0,55	-2,41
Рентабельність активів, %					
2015	2,84	0,36	-4,42	2,13	0,69
2016	1,02	3,04	1,51	3,32	0,04
2017	0,82	0,90	6,53	3,15	0,06
Приріст 2017 до 2015, %	-2,02	0,54	10,95	1,02	-0,63

Джерело: розраховано автором на підставі фінансової звітності підприємств.

Незважаючи на певний приріст прибутковості, рівень рентабельності операційної діяльності та активів досліджуваних підприємств залишається на достатньо низькому рівні. Досліджено, що серед основних причин є зростання цін на сировину та матеріали, витрат на збут (у тому числі логістичних) та адміністративних витрат.

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Характерною для майже всіх досліджених підприємств (крім ПАТ «Баштанський сирзавод») фінансовою стратегією є орієнтація на самофінансування за рахунок власних коштів та залучення короткострокових кредитів банків. Збільшення власного капіталу ПАТ «Баштанський сирзавод» відбулося за рахунок додаткового капіталу, що виник унаслідок переоцінки вартості акцій. Водночас жодне з досліджених підприємств майже не користувалося ринковими інструментами залучення додаткового капіталу на фондовому ринку, зокрема через додаткову емісію акцій, облігацій чи інвестиційних сертифікатів. Це свідчить про те, що ринок цінних паперів нині все ще не викликає достатньої довіри корпоративних структур та інвесторів, незважаючи на нагальні потреби щодо збільшення інвестиційних ресурсів розвитку.

Висновки і пропозиції. Основними перешкодами розвитку корпоративних відносин в Україні та фондового ринку зокрема є насамперед недосконалість та недостатня адаптація чинного законодавства щодо регулювання корпоративних відносин до вітчизняних реалій розвитку економіки; слабкість інституційного забезпечення корпоративних прав та мотиваційного механізму формування і легалізації спільного капіталу; відсутність дієвого економічного (передусім податкового та кредитного) стимулювання розвитку підприємницьких структур; значні адміністративні перепони та корупція в усіх сферах державного регулювання; відсутність довіри до судової системи.

Проведений ретроспективний аналіз процесів формування та економічного розвитку корпоративного бізнесу в реальному секторі економіки на прикладі підприємств із виробництва харчової продукції, напоїв та тютюнових виробів показав, що в галузі нині спостерігаються тенденції щодо декорпоратизації бізнесу шляхом реорганізації великих підприємств, скорочення кількості великих товаровиробників, подрібнення бізнес-структур. Незважаючи на достатньо значний приріст обсягів виробництва (+80%), за період 2011-2017 років спостерігається поступове зниження операційної рентабельності, збільшується частка збиткових підприємств галузі (зокрема великого та середнього бізнесу). Значною мірою вказані процеси корелюють з погіршенням макроекономічної ситуації.

Список використаних джерел

1. Боковець В. В. Ефективність корпоративного управління на підприємствах. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 8. С. 328–331.
2. Діяльність великих, середніх, малих та мікропідприємств промисловості: статистичний збірник / Державна служба статистики України. Київ, 2018. URL: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ9_u.htm.
3. Дулиба Н. Г. Особливості розвитку корпоративного управління в Україні за умов фінансової нестабільності. URL: http://www.economy-confer.com.ua/full_article/613.
4. Іртищева І. О., Стройко Т. В., Стегней М. І. Державне регулювання розвитку інтеграційних систем в агропродовольчій сфері України в умовах глобалізації. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. № 4. С. 80–88.
5. Купчак П. М. Харчова промисловість України в умовах активізації інтеграційних та глобалізаційних процесів: монографія / за ред. доктора економічних наук, професора Л. В. Дейнеко. Київ: Рада по вивч. прод. сил України НАН України, 2009. – 152 с.
6. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. URL: <http://old.nssmc.gov.ua>.
7. Страшинський В. І. Інвестиційне забезпечення підприємств харчової промисловості. *Економіка*. 2015. Вип. 28. С. 65–72.

References

1. Bokovets, V. V. (2015). Efektivnist korporativnoho upravlinnia na pidpriemstvakh [Efficiency of corporate governance in enterprises]. *Globalni ta natsionalni problemy ekonomiki – Global and national problems of the economy*, 8, 328–331 [in Ukrainian].

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

2. *Diialnist velikykh, serednikh, malykh ta mikropidpriemstv promislovosti: statystychnyi zbirnik [Activities of large, medium, small and micro enterprises: statistical collection]* (2018). Retrieved from https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ9_u.htm.

3. Dulyba, N. G. (n.d.). *Osoblivosti rozvitku korporatyvnoho upravlinnia v Ukraini za umov finansovoi nestabilnosti [Features of development of corporate governance in Ukraine in conditions of financial instability]*. Retrieved from http://www.economy-confer.com.ua/full_article/613.

4. Irtysheva, I. O., Stroiko, T. V., Stegnei M. I. (2013). Derzhavne rehuliuвання rozvytku intehratsiinykh system v ahroprodovolchii sferi Ukraini v umovakh hlobalizatsii [State regulation of the development of integration systems in the agro-food sector of Ukraine in the conditions of globalization]. *Aktualni problemy ekonomiki – Actual problems of the economy*, 4, 80–88 [in Ukrainian].

5. Kupchak, P. M., Deineko L. V. (Ed.). *Kharchova promislovisť Ukraini v umovakh aktyvizatsii intehratsiinykh ta hlobalizatsiinykh protsesiv [Food industry of Ukraine in the conditions of intensification of integration and globalization processes]* (2009). Kyiv: Rada po vyvch. prod. syl Ukrainy NAN Ukrainy [in Ukrainian].

6. *Natsionalna komisiia z tsinnykh paperiv ta fondovoho rynku [National Securities and Stock Market Commission]*. Retrieved from <http://old.nssmc.gov.ua>.

7. Strashynskiy, V. I. (2015). Investytsiine zabezpechennia pidpriemstv kharchovoi promyslovosti [Investment support for food industry enterprises]. *Ekonomika – Economy*, 28, 65–72 [in Ukrainian].

Салюк – Кравченко Олександр Олексійович – асистент кафедри економічної теорії та фінансово-економічної безпеки, Одеська національна академія харчових технологій (вул. Канатна, 112, м. Одеса, 65039, Україна).

Салюк – Кравченко Александр Алексеевич – ассистент кафедры экономической теории и финансово-экономической безопасности, Одесская национальная академия пищевых технологий (ул. Канатная, 112, г. Одесса, 65039, Украина).

Saliuk – Kravchenko Oleksandr – Assistant Professor at the Department of Economic Theory and Financial and Economic Security, Odessa National Academy of Food Technologies (112 Kanatna Str., 65039 Odessa, Ukraine).

E-mail: bankir888@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8404-1138>

Researcher ID: L-8810-2018